

СИМВОЛИЧКЕ КЊИГЕ ЕНГЛЕСКЕ ЕПИСКОПАЛНЕ ЦРКВЕ СА ПРАВОСЛАВНОГ ДОГМАТСКОГ ГЛЕДИШТА

(Наставак)

III. О ЦРКВИ И ВАСЕЉЕНСКИМ САБОРИМА

Глава прва

Англиканско учење о цркви налази се, углавном, у члановима XIX и XX „Articles of Religion“. Члан XIX у српско-хрватском преводу гласи:

„Видљива црква Христова је скуп вјерних у коме се чисто проповједа ријеч Божја и тајне врше правилно по установи Христовој, уколико се оне неопходно изискују. Као што је пала у заблуду црква Јерусалимска, Александријска и Антиохијска, тако исто пала је у заблуду и црква Римска, не само у погледу тога што треба радити и у погледу верских обреда, него чак и у томе, у шта треба вјеровати“¹.

По својој садржини члан се дели на два дела: догматски, у коме се даје дефиниција цркве уопште, и полемичко-исто-

¹ Д. Јакшић, Вјероисповједање Англиканске цркве (Весник С. ц., 1928. нов.-дец., стр. 733) и А. Рождественскій, Символическія и богослужебныя книги Англиканской церкви, стр. 204.

ријски, који констатује чињенице догматских и практичних отступања појединих помесних цркава.

Фразеологија првог дела позајмљена је из VII члана Аугсбуршког исповедања, али са знатним отступањем од њега. У том члану Аугсбуршко исповедање говори о цркви уопште али у дефиницију цркве јасно уноси деобу цркве на видљиву и невидљиву. С једне стране Аугсбуршко исповедање говори о цркви „светих“ — значи придаје јој смисао цркве невидљиве, а с друге — усваја за ту цркву спољашње знаке, као што је чиста проповед речи Божје и правилно вршење тајни. У VIII члану означеног исповедања протестантска тенденција се испољава још јаче: овде се говори, да се црква састоји из светих и оних који истинито верују, грешници пак и лицемери само се на спољашњи начин прикључују њој у животу на земљи, не улазећи у њен састав као њени чланови¹. Насупрот овоме, Енглеско исповедање у својој дефиницији цркве: „*Ecclesia Christi visibilis est coetus fidelium*“ — „Видљива црква Христова је скуп верних“, говори само о видљивој цркви, при чему се под „вернима“ могу разумети подједнако и „*sancti et vere credentes*“ и „*hypocrites et mali*“ текста Аугсбуршког исповедања. Сам термин „*visibilis*“ који, изгледа, допушта мисао о протестантској деоби цркве на видљиву и невидљиву, иако члан не говори о последњој, ипак лако допушта и католичко тумачење његово у смислу цркве земаљске насупрот небеској, на коју се такође не могу односити ни идуће речи члана: „у коме се проповједа чисто“ итд. Позајмљујући, дакле, језик Аугсбуршког исповедања, XIX члан у исто време отступа од свога праизвора, пошто се ограничава у своме учењу о цркви само на једну видљиву њену страну. У овоме се показала тенденција енглеских реформатора за измирењем, њихова тежња да протестантско схватање цркве приближе католичком². Али протестантски утицај се показао у одређивању главних ознака (*signa aut potae*) видљиве цркве. Поред два елемента видљиве цркве: а) чистог проповедања речи Божје и б) правилног вршења тајни, — у члану је изостављен трећи неопходни елемент — законска Богом уста-

¹ *Expositio christ. fidei eccl. reform.*, cap XVII, conf. А. Рождественский оп. cit., стр. 205.

² А. Рождественский, оп. cit., стр. 206—207.

новљена црквена власт. Додуше, речи члана: да се тајне врше „по установи Христовој“ претпостављају „a regulary constituted ministry“ („правилно установљену службу“), како се изражава Gibson¹, али непосредно ништа не говоре о неопходности црквене власти. Ако допустимо да се „правилно установљена служба“ подразумева у XIX члану, ми не налазимо у „Articles of Religion“ јасно објашњење како треба разумети ту службу. Члан XXIII, у коме се говори о позивању црквених служитеља, а у коме би било природно да нађемо одговор на ово питање, каже само: „И оне морамо сматрати за законито позване и послане, који буду изабрани и примљени за овај посао преко људи којима је јавно дата власт у цркви да позивају служитеље и шаљу их у виноград Господњи“², другим речима, да јавна проповед и вршење тајни у цркви припадају само онима који су законито позвани и послани да то испуњавају. „Могло би се сложити с обичним тумачењем, каже П. Лепорски, да се под „људима којима је јавно дата власт у цркви“ овде разумеју епископи, ... али у члану остаје без одговора друго веома важно питање — о пореклу јерархије, јер формула члана нимало не смета да се епископат и у опште јерархија у цркви разумеју као установа чисто човечанског порекла“³.

Изостављање у члану XIX толико важног елемента, који се садржи у појму цркве а односи на црквену управу, може се објаснити потпуним подјармљивањем Енглеске цркве од стране државе. Континентални принцип из времена реформације *sius regio ejus religio* био је схваћен у Енглеској не само као дужност поданика да се држе религије свога владара, него и као право владарâ да стварају за своје поданике такву религију, коју они из политичких разлога сматрају за најбољу. Немајући ни догматских, ни канонских, ни историјских разлога за оправдање насилног узимања црквене власти, енглеска влада је наравно налазила за сходно да не истиче ту власт као битну ознаку цркве и чак је отклањала пажњу поданика од саме мисли на ту власт. Зато, како у члановима, тако и у другим званичним документима, који се односе на питање о црквеној управи, поред јасног и одлучног признавања

¹ Gibson, *The Thirty-nine Articles*, p. 504, cf. П. Лепорский, Тридцать девять членовъ церкви английской, стр. 15.

² Д. Јакшић, *op. cit.*, стр. 734, и А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 242.

³ П. Лепорский, *op. cit.*, стр. 16.

круни врховне власти над црквом, све поједине одредбе те власти, као: питање о њеном основу, битности и границама, о њеном односу према јерархији итд. или се сасвим прећуткују или се формулишу у општим и неодређеним изразима¹, као што о томе сведочи поменути XXIII члан, затим чланови XXXIII и XXXVII, о којима ће се говорити опширније у одељцима: о првенству краљеве власти у цркви и о тајни свештенства.

Други део члана се односи на заблуде Римске и источних цркава. Какве заблуде треба разумети у последњем случају, члан на то питање не даје одговор. Ако су то заједничке тачке хришћанске вере и праксе истока и Рима, које су одбацили протестанти, онда је неразумљиво зашто се у члану искључује Цариградска црква. Исто тако је неразумљиво то искључење, ако под заблудама треба разумети учење Источне цркве о Св. Духу, које је било јерес за цео запад и католички и протестантски; неразумљиво је зато што је Цариградска црква преко својих претставника највише допринела делу заштите Никео-цариградског симбола у вези са покушајима Римске цркве против његове неприкосновености. Остаје да размотримо раније доба у животу источних цркава, које обухвата период тако званих христолошких спорова, тј. доба шест васељенских сабора. У то време Цариградска црква била је релативно на миру, док су Антиохијску, Александријску и Јерусалимску цркву потресале разне јереси које су претиле општем јединству тих цркава. Ипак Божјим промислом те цркве су истрајале у борбама и до краја су очувале светлост васељенске вере, ма да не без жртава и губитака. Према томе, осуда коју су донели „Articles of Religion“ над тим црквама може бити правилна само утолико уколико се односи на њихове поједине чланове који су пали у јерес, а не на саме цркве узете у целини². У противном случају члан би био у потпуној супротности с учењем Православне цркве. Али због антитетичке конструкције XIX члана ублажавање приговора против источних цркава логички води ублажавању његове осуде и над Римском црквом.

¹ А. Рождественскій, *op. cit.*, стр. 209.

² *Ibid.*, стр. 210.

Глава друга

Члан XX „Articles of Religion“ говори о ауторитету цркве, и у српскохрватском преводу гласи:

„Црква има право установљивања обреда и ауторитет у вјерским споровима, мада није слободно цркви установљавати нешто што се противи писаној ријечи Божјој нити она (црква) може једно мјесто Писма тако тумачити, да противрјечи другом. Стога иако је црква свједок и чувар божанских књига, ипак она не смије против њих што одређивати, нити исто тако мимо њих смије ради потребе спасења наметати ишта у што треба вјеровати¹.

У садржини члана се разликују три дела: 1) о ауторитету цркве у одређивању вероучења и установљењу обреда, 2) о ограничавању тог ауторитета Св. Писмом и 3) о узајамном односу између цркве и Св. Писма. Први позитивни део није постојао у редакцији од 1553 године и унесен је приликом ревизије 1563 године, како се мисли, према настојању краљице Јелисавете са намером да се ослаби протестантска тенденција члана, јер без овога додатка члан је отварао широки простор начелу индивидуализма у одређивању црквеног вероучења. Овај први део са неким изменама узет је из Виртембершког исповедања, из којег су позајмљени сви додаци, који су учињени приликом ревизије „Articles“ за време Јелисавете. Језик пак другог дела носи на себи трагове Аугсбуршког исповедања².

У овоме, као и претходном, члану говори се не о некој помесној цркви, него о цркви уопште, којој се даје право установљења обреда и ауторитет у споровима о вери. Тај ауторитет према православном учењу заснива се на непогрешивости цркве, која је условљена сталним боравком Св. Духа у њој, према обећању Спаситељевом: „Ја сам с вама у све дане до свршетка века“ (Мат. 28, 20). Значи ауторитет цркве се ослања на унутарње законе живота саме цркве, које јој је дао њен божански Оснивач, те према томе она нема потребе да се ослања на спољашње прописе. Другим речима, њен је ауторитет неоспоран. Према томе, XX члан у својој суштини се разликује од учења Православне цркве, пошто се

¹ Д. Јакшић, *op. cit.*, стр. 733, и А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 211.

² А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 211—212.

ауторитет цркве у погледу вероучења ставља у зависност од ауторитета Св. Писма, чиме се, с једне стране, искључује из појма цркве њена битна ознака — непогрешивост, под којим условом ауторитет цркве и има обавезну силу за верне, а с друге стране — утврђује се протестанско начело личног нахођења у предметима црквеног вероучења, што се не слаже с појмом о каквом било ауторитету¹. У самој ствари и израз у латинском тексту члана „*pop licet*“ не говори о немогућности извесних радњи за цркву, него показује на њихову незаконитост, недозвољеност. Исту мисао садржи и енглески текст „*Articles*“ из 1571 године, где стоји „*it is not lawful*“ (*law* — закон, *lawful* — законити). Ако се, дакле, у члану говори о незаконитости за цркву да установљава или одређује ма шта против Св. Писма, онда се самим тим у том члану предвиђа могућност таквих (тј. незаконитих) установљавања и опредељења за цркву, дакле могућност да црква погреши у питањима вере и праксе². Ову мисао развија Овербек (*Overbeck*), свештеник православне општине у Енглеској, у једном своме полемичком трактату „*Catholic orthodoxy and Anglican catholicism*“: „Јасне речи XX члана претпостављају мисао да црква може случајно установити нешто што је противно писаној речи Божјој и тако објашњавати једно место Св. Писма да би онс дошло у опреку с другим. У овоме случају црквена непогрешивост је немогућа. Ако црква не може да греши у своме учењу, тј. не може „установљавати нешто, што се противи писаној ријечи Божјој“ итд., — то ниједан паметан човек неће састављати члан који има за задатак да предупреди цркву против злоупотребе Библије... Црква је орган Бога Духа Светога. Зато није невинна, него, баш обрнуто, богохулна је претпоставка да црква може погрешно учити или злоупотребити тумачење Библије... Члан XX, наставља даље Овербек, ставља божанском ауторитету цркве извесне границе — човечје границе божанском ауторитету! Човечје предострожности против божанске узурпације! Страшно је помислити колико је тешких заблуда поникло из погрешне претставе о цркви, што је донела собом реформација и што је Енглеска црква сачувала у неприкосновености у своме XX члану“³.

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 213.

² *Ibid.*, стр. 214.

³ *Ibid.*, стр. 214—215.

Ако црква може да греши у својим одлукама, значи да безуслован ауторитет за верне, према смислу члана XX, имају само оне црквене одлуке које се слажу са Св. Писмом. Али ту се опет јавља питање: ко може да установи чињеницу сагласности или несагласности црквених одлука са Св. Писмом? Ако то право припада цркви, значи црква треба да има дар непогрешивог тумачења Св. Писма. Међутим XX члан у својим речима „*nes enim scripturae locum sic exponere potest, ut alteri contradicat*“ („нити она — црква — може једно мјесто Писма тако тумачити, да противрјечи другом“) допушта да црква може (намерно или ненамерно) погрешно објашњавати смисао Св. Писма, значи да црква може да греши при утврђивању сагласности својих одредаба са Св. Писмом, и према томе право утврђивања ове чињенице не може да припада самој цркви, него свакоме њеном члану засебно. Према томе, покушај да се установи сагласност између признања ауторитета цркве у погледу вероучења и његовог потчињавања ауторитету Св. Писма неминовно воде одрицању првог и утврђивању субјективног начела у питањима вере¹.

Стављајући ауторитет цркве у зависност од ауторитета Св. Писма, овај члан у свом трећем делу ставља само Св. Писмо у зависност од цркве, пошто њу назива „сведоком и чуварем божанских књига“. При таквом односу цркве и Св. Писма логички следује да ауторитет цркве неопходно претходи ауторитету Св. Писма. И стварно, док није доказано да је Св. Писмо права реч Божја, дотле оно не може да има ауторитет Божје речи. Пошто црква потврђује аутентичност Св. Писма као речи Божје, значи да она потврђује и ауторитет који припада Св. Писму као таквом. Но чим ауторитет цркве практички претходи ауторитету Св. Писма, он не може да зависи од овог последњег; међутим у члану се јасно говори о тој зависности. У том погледу у члану постоји јасна контрадикција².

Завршавајући овај одељак навешћемо, ради илустрације англиканског учења о узајамном односу између цркве и Св. Писма, мишљење горе поменутог свештеника Овербека. Обраћајући се претставницима Енглеске цркве, Овербек каже:

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 215—217.

² *Ibid.*, стр. 217—219.

„Када ви држите чисто протестантску веру да је Библија довољна сама по себи, не сматрајући је као плод цркве, у пуном васељенском значају ове речи, и као такву која искључиво припада цркви и која се може тумачити само од стране цркве, — ви нисте у стању да одредите самосталан положај цркве, него је стављате под контролу Библије... — Додуше, црква је најподеснији арсенал из кога узимају англокатолици оружје ради своје одбране и пораза протестантизма, али они заборављају да се првобитни положај цркве из основа променио од онога времена кад је Библија престала да буде помоћник цркве у својству органа једног истог Духа Светог. Од времена реформације Библији је било стављено у задатак да надгледа цркву и да јој прописује праву веру. Ево због чега се већина доследних протестаната презриво понаша према застарелој идеји цркве која спутава и вређа чисту библијску веру... Енглеска црква учи о овој тачци почев од VI па све до XX члана „Articles of Religion“. Ја мислим сада да је ова доктрина protestantissima, и озбиљно жалим оне англокатолике који се труде да нађу у тим члановима макар најмањи одјек католичке истине“¹.

Глава трећа

У вези са напред изложеним англиканским учењем о цркви стоји учење Енглеске цркве о васељенским саборима. То се учење налази у XXI члану „Articles of Religion“ који на српско-хрватском језику гласи:

„Васељенски сабори не могу се сазивати без наредбе и воље владара, и чим се буду састали, пошто се састоје од људи који се не управљају сви духом и речију Божјом, те могу пасти у заблуду и често су падали (у заблуду) чак и у ономе што се односи на норму вјере: стога оно што они установе као потребно за спасење нема силе нити ауторитета, ако се не може доказати, да је узето из Светог Писма“².

Пре него што приступимо анализи овога члана, који у латинском тексту има наслов: „De auctoritate Conciliorum Generalium“ („О ауторитету васељенских сабора“) задржаћемо се на термину „Васељенски сабори“ („Generalia concilia“). Овај

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 221—222.

² Д. Јакшић, *op. cit.*, стр. 733, и А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 222.

термин, по мишљењу П. Лепорског, „нема ту оног смисла који је усвојен код нас за назив седам васељенских сабора неподељене цркве, него је употребљен у ширем смислу, обухватајући не само саборе признате у смислу васељенских од стране неподељене цркве, него и оне саборе који су присвајали име и значај васељенских а нису то били у ствари“¹. Такав смисао термина дао је повод енглеском аутору „ХС трактата“ за тврђење да граматички смисао речи ХХI члана допушта разлику између *general councils* (општих сабора) који могу грешити и грешили су, и *councils oecumenical* (васељенских сабора), који су, уколико су изражавали глас Васељенске цркве, непогрешиви². Сличну разлику прави еп. Browne између *general* (општих) и *truly general council* (правих општих сабора) говорећи: „Када је сва црква свуда примила одлуке општих сабора, тада се они јављају као истинити васељенски сабори и њихов је ауторитет раван ауторитету саме цркве“³. На истом гледишту стоји и А. Рождественски, кад прави разлику између општих и васељенских сабора⁴. Установивши значај термина *generalia concilia* у смислу општих сабора, прелазимо на разматрање садржине ХХI члана. Тај члан садржи три дела: 1) право сазивања општих сабора припада искључиво световној власти, 2) општи сабори могу да греше у стварима вере и 3) њихове одлуке имају силу и ауторитет ако се слажу са Св. Писмом.

У првом делу ХХI члана говори се, дакле, да право сазивања општих сабора припада власти световних владара. Мисао о искључивом давању ма коме права сазивања општих сабора, што логички претпоставља зависност оних који се сазивају, противречи самој идеји саборне црквене управе основаној на једнакости и независности свих епископа *jure divine*, и неизбежно води закључку о ограничењу црквеног ауторитета у највишој његовој форми — општем сабору. Уколико се право сазивања општих сабора ставља у зависност од појединих чланова цркве, у толико се ставља у зависност

¹ П. Лепорский, *op. cit.*, стр. 19.

² *The Church Quarterly, Review*, Vol. XLII, p. 453, cf. П. Лепорский, *op. cit.*, стр. 19.

³ Browne, *An Exposition of the Thirty-nine Articles*, p. 489, cf. П. Лепорский, *op. cit.*, стр. 19.

⁴ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 230.

од воље појединаца сам опстанак општих сабора. Али уколико је општи сабор највиша форма изражавања црквене власти, то постојање општих сабора ве може бити у зависности од жеље појединих чланова цркве, него се условљава захтевима времена и унутарњим потребама саме цркве. Увек када ове потребе не могу да се задовоље од стране власти једног епископа или сједињене власти неколико епископа, претставника једне или више помесних цркава, онда се јавља неопходност општег црквеног претставништва, које би могло да дејствује у име целе цркве и које би изражавало опште интересе. Такво се претставништво и остварује преко општих сабора. Пошто је пак епископима, по преимућству, поверено чување истине, као наследницима Христових апостола, то њима треба пре свега да припада и иницијатива у сазиву општих сабора. Али у смислу обичне апелације према вишој инстанцији црквене власти, ово право обраћања општим саборима може да припада не само епископима, него и нижим клирицима и чак мирјанима у случајевима, када сила историских догађаја издиже последње као чуваре неприкосновености црквене вере и живота, на пример, у случају опадања у јерес самога епископа или свих епископа помесне цркве. У том смислу ово се право у старој цркви често уступало византијским царевима, који су због нарочитих односа између цркве и државе, установљених од времена Константина Великог, сматрали за свету дужност хришћанских царева да се брину о миру и благостању цркве. Али питање о праву сазивања општих сабора добија сасвим другачији карактер, кад се оно стави у везу са чињеницом повреде основних начела саборне управе у цркви. Такав случај историја је забележила у Римској цркви. Пошто су присвојиле себи првенство над целом црквом, папе су једну од најбитнијих прерогатива своје власти виделе у изузетном праву сазивања општих сабора, председавања на њима и утврђивања саборских одлука. Протестанти су одбацили првенство папе, али у својој опозицији папству они се нису задржали на терену староцрквених начела и пали у другу крајност познату под именом цезаропапизма. Ограничивши јерархији право на самосталан положај у цркви и подчинивши управу помесних цркава световној власти, они су и само питање о општем претставништву у цркви пренели из области унутарњих црквених односа на терен спољне међу-

народне политике¹. У том смислу решила је ово питање и енглеска конвокација после одвајања Енглеске цркве од Римске. „Ми сматрамо, како се каже у одлуци те конвокације, да ни римски епископ, нити који други владар (the prince), ма који положај, звање или преимућство он уживао, не може својим сопственим ауторитетом да сазове, одреди или сакупи какав општи сабор, без формално израженог пристанка, сагласности и одобравања осталих хришћанских владара“². Ово гледиште је било изражено у XXI члану „Articles“.

Давање световним владарима права сазивања општих сабора не садржи у себи ништа што би било за осуду ако то не стоји у вези са претпоставком да владари имају изузетно право на сазивање сабора или, другим речима, ако се то право сматра само као утврђивање чињенице да се, у извесним условима земаљског постојања цркве, скуп њених претставника не може сазвати без учешћа световних власти³. Али, члан XXI иде даље од тога. Усвајајући искључиво владарима право сазивања сабора, он спроводи чисто протестантску теорију која има у основи мисао о неопходности спољашњег ауторитета за обезбеђење универзалности саборног претставништва.

Други део члана, који допушта могућност да општи сабори могу грешити у стварима вере, не стоји у противречности ни с догматским учењем Православне цркве, нити противречи историји⁴. Са православног гледишта, непогрешивост, као битна и неопходна ознака, припада само цркви, а општи сабори у толико су непогрешиви уколико изражавају глас целе цркве. Историја сведочи да нису сви општи сабори одговарали своме одређењу: поред седам васељенских сабора, чије је одлуке црква примила, пошто су они изражавали њено сазнање вере, било је и више сабора које је црква одбацила. Дакле, непогрешивост сабора одређује црква кроз примање њихових одлука, јер само цркви као живом и непрекидном оваплоћењу Бога—Слова припада непогрешивост. Али у трећој тачци Енглеска црква отступа од Православне, пошто ауторитет општих сабора ставља у зависност

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 223—226.

² Browne, *Articles*, p. 486 and w. п. 1. 2, cf. А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 226.

³ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 343.

⁴ *Ibid.*, стр. 229.

од ауторитета Св. Писма, коме, као што смо видели при анализи XX члана, потчињава и ауторитет саме цркве. Према томе учење XXI члана о ауторитету општих сабора може се сматрати као логички закључак из учења о ауторитету цркве и његовом односу према ауторитету Св. Писма. Узимајући Св. Писмо као критериј непогрешивости сабора и тиме поричући сведочанства Васељенске цркве, XXI члан, како у одређивању непогрешивости цркве тако и у признању непогрешивости васељенских сабора, као последњег судију признаје лично убеђење верних. При таквом критерију врло је тешко одредити које опште саборе треба сматрати као васељенске и које одлуке ових сабора треба сматрати за непогрешиве. Зато у Енглеској цркви није пречишћено питање о признању васељенских сабора. „Articles“ и „Prayer Book“ о томе ништа не говоре. Али, опет, прва четири, или чак шест васељенских сабора, Енглеска црква признаје као истинити израз учења Васељенске цркве. Тако, на пример, у „Reformatio Legum ecclesiasticarum“, у документу који је постао у исто време када и XXI члан (1553 године), каже се да се прва четири сабора примају „magna cum reverentia“¹. „Омилија противу идолопоклонства“ изрично говори о „шест васељенских сабора који се признају од свију“². Непогрешиви ауторитет тих сабора признаје сада већина енглеских богослова, као што сведоче Browne, Williams, Palmer и др³.

Неки од енглеских богослова чак указују на могућност признања седмог васељенског сабора, противно омилији „Against Peril of idolatry“, која одлучно осуђује поштовање икона. Али то су појединци, већина је пак против седмог васељенског сабора⁴.

IV. О ПРВЕНСТВУ КРАЉЕВЕ ВЛАСТИ У ЦРКВИ

Глава прва

Веома је карактеристично за Енглеску цркву њено учење о првенству краљеве власти у цркви, изложено у члану XXXVII „Articles of Religion“, који има наслов: „De civilibus

¹ Gibson, The Thirty-nine Articles, p. 530, cf. П. Лепорскиј, op. cit., стр. 20.

² Certain Sermons or Homilies, p. 210, cf. П. Лепорскиј, op. cit., стр. 20.

³ П. Лепорскиј, op. cit., стр. 20.

⁴ Ibid.

magistratibus“ („О грађанским властима“). Одељак XXXVII члана, у коме се садржи ово учење, гласи:

„Краљевско Величанство у овој краљевини Енглеској и осталим њеним областима има врховну власт, којој припада највиша управа у свима случајевима над свима сталежима ове краљевине, било да су они црквени или грађански, и која није потчињена никаквој спољашњој јурисдикцији, нити то смије бити.

Када Краљевском Величанству приписујемо врховну управу, што, као што знамо, вређа душе неких клеветника, ми не дајемо нашим Краљевима право проповиједања) ријечи Божје, или вршења тајни — о чему најјасније свједоче и повеље недавно издате од наше краљице Јелисавете — него само онај прерогатив, који видимо да је увијек био дарован у Светом Писму од самога Бога свима побожним владарима, то јест, да све од Бога повјерене сталеже и редове своје вјере, било да су то црквени или грађански, држе у послушности и да непокорне и преступне принуде грађанским мачем“¹.

Установљење краљевог првенства у цркви пада у време одвајања енглеске цркве од Рима. Године 1536 обе конвокације потписале су од Хенриха VIII предложену формулу, која је потврђивала првенство краља у цркви (*suprema caput*)². Власт Хенриха VIII није се простирала, као што је он признавао у својој посланици Јоркској конвокацији 1533 године, на проповед речи Божје и вршење тајни. Али колико је био велики обим те власти у пракси види се из тога што он није презао да се меша у област права, која је сам у теорији признавао да искључиво припадају духовништву, као добивена од самога Христа и апостола, — о чему се можемо уверити из његових поступака при састављању црквених исповедања³. После смрти Хенриха, идеја врховне краљеве власти над црквом ступа у последњу фазу свога развитка, — развија се у теорију божанског порекла краљеве власти. За като-

¹ Д. Јакшић, Вјероисповједање Англиканске цркве (Весник С. ц., 1928, нов.-деп., стр. 738) и А. Рождественскій, Символическія и богослужебныя книги Англиканской церкви, стр. 314.

² А. Рождественскій, *op. cit.*, стр. 315.

³ В. Соколовъ, Исторія реформацији въ Англіи, стр. 296, *cf.* А. Рождественскій, *op. cit.*, стр. 317.

лички васпитаног Хенриха духовништво је још било сталеж са својим правима према којима краљевска власт није стајала у директном односу. За време Едуардове протестантске владе изгубила се свака разлика између служитеља цркве и државе. Црква је, према мишљењу његове владе, само једна страна државног живота: она је држава посматрана са религиозног гледишта. Извор грађанске и црквене јурисдикције сматрао се сада краљ; он не само да издаје законе за цркву и настојава на њихову извршењу, него и одређује вероучење и поставља црквене служитеље. Ако краљ не проповеда и не врши тајне, он то не чини због тога што нема на то права, него из истог разлога због кога он и не ратује, и не прикупља порезу, и не суди, итд. Само због немогућности да краљ лично може задовољити духовне потребе својих поданика постоји засебни духовни сталеж или установе у држави које у име краља врше те дужности¹. Ова теорија, коју је заступао сам Кранмер, нашла је донекле свога израза у исповедању од 1553 године, које је он саставио. Члан XXXVI тог исповедања ставља краљеву власт у цркви одмах после власти Христа: „*Rex Angliae est supremum caput in terris, post Christum, ecclesiae anglicanae et Hibernicae*“². У овој формули се не спомињу она ограничења, која се налазе у формули Хенриха коју је он предложио на потпис конвокацији. Али та ограничења поново добијају силу за време Јелисавете која је била принуђена, због свог отежаног положаја на престолу, да се одрекне неких претензија, које су имали њен отац и брат према цркви. Јелисавета је заменила Хенрихову титулу „*supremum caput*“ титулом „Врховне управитељице над црквеним и грађанским сталежима“ („*Supreme Governour of Ecclesiastical and Civil Estates*“), а актом о супремацији обавезала је епископе и друге служитеље цркве да под заклетвом (*Oath of Supremacy*) признају супрематство краљице као једине врховне управитељице (*Supreme Governour*) ове државе „како у свима духовним и црквеним предметима и случајевима тако исто и у световним“ („*as well in all spiritual and ecclesiastical thing or cause as temporal*“)³. Истина, Јелисавета се није усу-

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 318.

² Hardwick, *Articles*, pp. 287, 342, cf. А. Рождественский, *op. cit.* стр. 319.

³ Forbes, *Articles*, p. 750, cf. А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 320.

дила да отворено призна та широка права као битну и неприкосновену принадлежност круне, него је у својим „*Injunctiones*“ (повељама) од 1559 године, на које се позива XXXVII члан, а тако исто и у једној декларацији издатој неколико месеци пред обнародовање чланова, увела нека ограничења краљеве власти према цркви, која је био признао и Хенрих. Између осталог за време Јелисавете остао је на снази статут из 24 године Хенрихове владавине, који улази као саставни део и у постојеће енглеско законодавство. Признавши духовништву искључиву власт и право у предметима вероучења, тај статут присваја краљу право више судске инстанције у тим предметима¹. Ово је давало повода за неограничено мешање световне власти у црквене послове, нарочито у случајевима неспоразума између самих претставника цркве приликом одређивања појединих тачака исповедања, када је краљева власт према цркви из надзорне прелазила у законодавну². Неограниченост краљеве власти нарочито се показала у доба састављања црквених устава Енглеске цркве за време Јелисавете, Јакова I, Карла I, Карла II и др. „Уопште морамо рећи, каже А. Рождественски, да ни за време Јелисавете, ни после ње, границе краљеве власти у цркви нису биле тачно одређене.“³

Таква неодређеност била је последица бурног доба реформације које су преживели енглески народ и црква. Зато су „закони који су прогласили енглеског краља врховним поглаварем у црквеним стварима, каже Маколеј (Macaulay), били написани грубо и у општим цртама. Оснивачи Енглеске цркве писали су и радили у веку великог умног врења и сталне акције и противакције. Због тога су они често противречили један другоме а понекад и самим себи. Сви су они једногласно тврдили да је краљ после Христа једини поглавар цркве; али те су речи код различитих људи и чак код једних истих али у различитим околностима имале сасвим различито значење. Понекада се владару приписивала власт која би могла да задовољи Хилдебранта; некада се она смањивала дотле, да је била мало већа од оне власти какву су себи присвајали многи стари енглески владари, који су се налазили у сталној вези са Римском црквом“⁴.

¹ Forbes, *Articles*, pp. 767—768, cf. А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 321.

² А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 322.

³ *Ibid.*, стр. 322.

⁴ *Ibid.*, стр. 322—323.

Неодређеност грађанског законодавства у Енглеској којим се регулишу узајамни односи између световне власти и цркве још се више види из садржине члана XXXVII. Усвајајући краљевој власти врховну управу над свима грађанским и црквеним сталежима у свима случајевима (*in omnibus causis*), изузев проповедања речи Божје и вршења тајни, члан сасвим прећуткује о односу квалеве власти према трећој страни црквеног живота — према црквеној управи и дисциплини, као и о томе да ли се простире краљево право контроле и над оном делатношћу духовништва помоћу које се остварује законодавна власт у цркви. Да се ова неодређеност XXXVII члана није јавила случајно, о томе се можемо убедити из његовог упоређења са садржином других чланова у којима се говори о цркви. Тако, на пример, члан XIX, у одређивању појма о цркви, наводи само две његове битне ознаке — проповедање речи Божје и правилно вршење тајни, а прећуткује трећу страну црквеног живота, која условљава стварност првих двеју. Други пак чланови, у вези са овом неодређеношћу XIX члана, остављају без решења врло важна питања: о томе коме припада право утврђивања сагласности црквених и саборских одлука са Св. Писмом (XX и XXI чл.); коме припада право постављања црквених служитеља (XXIII) и суда над њима (XXVI); право одлучења недостојних чланова од општења с црквом (XXXIII), и, најзад, право установљења обреда и церемонија и уопште спољашњег уређења црквеног живота (XXXIV).¹ Узрок ове неодређености чланова у којима се додирује питање црквене управе и дисциплине лежи, по мишљењу А. Рождественског, „у односима световне власти према Енглеској цркви, који су установљени од времена реформације и немају за себе ни библијских, ни канонских, ни историјских основа“².

Глава друга

Тесна веза Енглеске цркве са државом (*establishment*) била је узрок оне борбе у доцнијој историји англиканства која се изродила између претставника Високе и Ниже црквене странке³. Почаци ове борбе падају у прво доба постанка

¹ А. Рождественский, *op. cit.*, стр. 324—325.

² *Ibid.*, стр. 325.

³ Називи „Висока“ и „Ниска“ јесу превод енглеских речи „*High*“ и „*Low*“. Такав се превод налази у делу Јевсевија Поповића — „Опћа цр-

енглеског државног исповедања. Вођена веома огорчено и с променљивим успехом, та је борба, углавном, и определила историју Енглеске цркве од времена краљице Јелисавете до последњег времена. Религиозна реформација у Енглеској и поред „највећих насилних мера над религиозном свешћу народа“, како се изражава А. Булгаков,¹ није могла да ископори прави појам о цркви. „Енглески народ, каже он, у извесном своме делу није изгубио потпуно истиниту претставу о цркви Христовој, што значи није изгубио могућност да тражи надахнуће у животу старе Васељенске цркве².“

Ова мисао о зближењу англиканства с учењем Васељенске цркве и, као њена последица, тежња за ослобођењем цркве од државне зависности, нашле су највећег израза у средини Високе црквене странке чији су најбољи претставници у историји англиканства били и остају чувари и браниоци независности цркве од државне превласти. Чланови те странке сматрају видљиву цркву Христову као „истиниту невесту Христову“, „претставницу Бога на земљи“, „Његов видљив облик коме треба да се клањамо са највећом побожношћу“. ³ Везивати видљиву цркву човечанским законодавством и потчињавати је државној власти у стварима вере значи „лишити је слободе“, значи допустити „богохулни ерастијанизам⁴ или давати ћесару оно што припада Богу“. Претставници Ниже црквене странке, обрнуто, поричу постојање видљиве цркве: они признају само низ извесних религиозних друштава од којих ниједно не може да

квена историја“ (превод од М. Стојкова). Исте изразе задржао сам и ја, иако би поменуте енглеске речи дословно преведене гласиле „Висока“ и „Ниска“.

¹ А. Булгаковъ, Новыя религиозныя преобразованія въ Англіи въ настоящемъ вѣкѣ (Труды К. Д. А., 1897, № 7, стр. 443).

² Ibid., стр. 450.

³ Lord Norton, High and Low Church, London, 1892, pp. 22, 23 cf. А. Булгаковъ, Стремленія англиканъ къ восстановленію древневселенской церковности (Труды К. Д. А., 1893, № 11, стр. 373).

⁴ Ерастијанизмом се назива учење о целокупном потчињавању цркве држави. Оно је тако названо по имену Томе Ераста, научника и професора медицине у Хајделбергу (рођ. 1524 г. умро 1583). Своју теорију о потчињавању државе он је саставио када је био професор моралног богословља у Базелу. Његова теорија је нашла најбољу примену у Енглеској где је имала велики успех. — Види примедбу код А. Булгакова, Новыя религиозныя преобразованія въ Англіи въ настоящемъ вѣкѣ (Труды К. Д. А., 1897, № 9, стр. 122).

се зове „црквом“. Имајући различите претставе о видљивој цркви, ове странке имају различито гледиште и на англиканство, тј. на државно енглеско исповедање. Претставници Високе црквене странке сматрају Енглеску цркву као један део цркве Васељенске и стоје на гледишту да се она „налази у ропству“ и тврдо верују да је то само привремена појава. Зато они теже да учење англиканства постепено приближе учењу Васељенске цркве и да га ослободе понижавајуће зависности од државе.¹ Претставници Ниже црквене странке виде у англиканству само једну грану протестантизма са којим и теже да дођу до зближења. Они су равнодушни према зависности цркве од државе. Једино је њихова жеља да држава својим туторством над државним исповедањем не ограничи религиозну слободу. Они немају ништа против тога да се раскине веза између англиканства и државне власти (против тако званог *disestablishment-a*), само они не настојавају на том раскиду због бојазни да се не поврати превласт католицизма, тј. да не наступи реакција.² Природно да је такво супротно гледиште на цркву и њен однос према држави изазвало борбу између двеју поменутих странки. Претставници Ниже црквене странке у почетку борбе скоро су увек односили победу, због чега се англиканство све више и више приближавало протестантизму и положај државног исповедања постајао је све гори. Први најтежи ударац је био нанесен за време револуције и републике. После револуције, 1688 године, државно исповедање је било изједначено са другим исповедањима на основу „Акта о толеранцији“ („*Act of Toleration*“). У току 18 века јак ударац био је нанесен државном исповедању признањем равноправности дисентерима и издвајањем великог броја методиста. Али док је држава признавала преимућство државном исповедању и само његовим претставницима давала право учешћа у парламенту и заузимања друштвених дужности (према *Test-Act-u*), могло је да се сматра да је положај англиканства сношљив и претставници Високе црквене странке с њиме су се мирили.³ Такво стање се про-

¹ А. Булгаковъ, Новыя религиозныя преобразованія въ Англіи въ настоящемъ вѣкѣ (Труды К. Д. А., 1897, № 7, стр. 451—452).

² *Ibid.*, стр. 452.

³ *Ibid.*, стр. 452—453.

менило после доношења закона 1828 и 1829 године, кад су у парламенат били пуштени и претставници свих других вероисповести, поред енглеске, а исто тако и људи који нису признавали никакву религију. Црква се ставила у зависност од парламентске већине, која није увек била расположена према цркви. У парламенту се тада предлажу и доносе закони који су отворено уперени против државне вероисповести, конвокације (сабори духовништва) скоро се не сазивају, а виша апелациона инстанција — „Судски одбор тајног савета“ („Judicial Committee of Privy Council“) — неограничено решава спорове по питањима вероучења и обреда, при чему ти спорови примају често карактер судских процеса у којима се оптужују претставници Високе црквене странке, пошто између њиховог учења и енглеског исповедања постоје противречности.¹⁾ Такво стање је изазвало у редовима Високе црквене странке, нарочито у средини тако званих „ритуалиста“ или „англокатолика“, крајње незадовољство, протесте и пројекте да се цркви у њеној унутрашњој управи извојује потребна независност. Обележићемо неке моменте борбе, која се водила у Енглеској за независност цркве у XIX веку.

Глава трећа

На челу борбе за независност цркве у Енглеској у XIX веку били су, углавном, претставници „ритуалистичког“ или „англокатоличког“ покрета, који се друкчије зове „тракторијански“ или „оксфордски“. Непосредни повод за ту борбу био је случај с Горхемом (Gotham), који је припадао Нижој црквеној странци и истовремено учио о тајни крштења, поричући препорођај човека при крштењу, због чега, према његову схватању, деца у тајни крштења „не постају чланови тела Христовог (цркве) и деца Божја“. Пошто је такво схватање било у опреци с учењем енглеских симболичких и богослужбених књига, епархијски епископ осудио је Горхемово учење. Горхем је поднео жалбу Архиепископском суду (Archies-Court), а када му је она била одбијена, обратио се Суду тајног савета (Privy Council), који је донео одлуку у корист Горхема (1-III-1850 године). Такво незако-

¹ А. Булгаковъ, Стремленія англиканъ къ возстановленію древневселенской церковности (Труды К. Д. А., 1893, № 15, стр. 375—376).

нито и увредљиво за државно исповедање решење Тајног савета изазвало је протесте од стране претставника Високе црквене странке. На зборовима и у штампи почела је да се наглашава жеља о измени законодавства које се односи на решење апелација по чисто религиозним питањима. Познати Гледстон (Gladston), у мају 1850 године, поднео је пројект закона Доњем дому, а у јулу лондонски епископ Блумфилд (Bloomfield) предложио је други пројект у Горњем дому да би било задовољено увређено државно исповедање. Оба пројекта закона, који су предвидели да чисто црквена питања решавају компетентни црквени органи, била су одбијена.¹⁾ Још се није изгладило узбуђење које је изазвао случај с Горхемом, а десио се сличан случај с архиђаконом Денисоном (Denison) у вези са питањем о тајни причешћа. Денисон је био истакнути претставник Високе црквене странке и много је учинио за ширење идеја новог трагоријанског или англо-католичког покрета. Али учење Денисона о тајни причешћа, које је, у смислу Васељенске цркве, допуштало трансупстанцијацију светих дарова, било је осуђено од световног суда са мотивацијом да је било у противности с учењем „Articles“ (1858 године). Против овакве одлуке следовали су протести од стране претставника новог покрета. Пјузе (Pusey), Кебл (Keble) и др. захтевали су сазив слободне Кентербериске конвокације, а затим сазив општег сабора англиканског духовништва².

Насупрот томе претставници Ниже црквене странке подносили су оптужбе против духовништва које је стајало на страни новог покрета. Повод за оптужбе била су новачења у црквеној пракси, као што је, на пример, воспостављање давно заборављене тајне исповести, увођење у праксу крста са сликом распећа, покривање престола и жртвеника покривачем на којем су биле нацртане свете слике, паљење свећа не само за време вечерњег него и дневног богослужења, уношење песама у англиканску литургију у којима се евхаристија признавала као жртва, клечење и молитва пред светим даровима, мешање вина са водом у тајни евхаристије, обра-

¹ А. Булгаковъ Новыя религиозныя преобразованія въ Англіи въ настоящемъ вѣкѣ (Труды К. Д. А., 1897, № 9, стр. 123—125).

² Ibid., стр. 129—131.

ћање свештенослужитеља ка истоку са молитвеним узвицима, употребљавање свештених одежди, које су биле избачене из употребе за време реформације, и замена немелодичног заједничког певања свих присутних у храму хорским певањем.¹ Ток судских процеса против присталица новог покрета увек је био исти. Оптужбе против њих због „идолопоклонства“ или проповеди за „васпостављање папизма у Енглеској“ претставници Ниже црквене странке подносили су обично суду нижег епископа и, у случају ако је ту решење било неповољно за њих, Архиепископском суду (Court of Arches) и најзад вишој инстанцији — Суду тајног савета (Privy Council). Скоро увек су се ови процеси свршавали неповољно за претставнике новог покрета. Али претставници Високе црквене странке нису клонули духом због тога. Ако је неко од њих био кажњаван новчаном казном, то би му ова странка пружила материјалну помоћ да он ту казну исплати; ако би га разрешавали дужности, то би његова странка протекцијом истицала на његово место свог члана истих погледа; ако је свештено лице долазило према судском решењу у затвор, то су се једномишљеници на сваки начин трудили да му олакшају тај затвор, а после поново да му измејствују протекцијом парохијску службу.²

Борба претставника новог покрета с крајњим протестантизмом дошла је до свог правог израза кад су чланови Високе црквене странке образовали „Савез ради заштите интереса Енглеске цркве“ („The Church of England Protection Society“) назван доцније (1860 године) „Црквена унија“ („Church Union“). „Црквена унија“ поставила је себи за задатак: чување интереса и неприкосновености духовних лица и слободе цркве у борби против ерастијанизма, рационализма и пуританизма. Противници овога покрета 1865 године створили су своју „Црквену заједницу“ („The Church Association“), која је отпочела систематску противакцију против духовништва Високе црквене странке, проузрокујући нове судске процесе против њега³. Од ових процеса споменућемо само процес против А. Х.

¹ А. Булгаковъ, Стремленія англиканъ къ возстановленію древневселенской церковности въ Англіи (Труды К. Д. А., 1893, № 11, стр. 384—385).

² Ibid., стр. 385.

³ Ibid., стр. 386—387.

Маконочи-а (А. Н. Маскопосчие) и Пурхаса (Purchas). Први процес је отпочео 1867 године и био је почетак целог низа процеса против Маконочи-а, који су трајали скоро шеснаест година. Маконочи није обраћао никакве пажње на одлуке световне власти („Privy Council“), сматрајући да та власт није позвана да решава питања о вероучењу, пошто није компетентна у њима. У процесу Пурхаса (1871) интересно је постављање питања о значају „Prayer Book“-а. Према одлуци „Тајног савета“, све што није јасно изражено у овој књизи, треба да се сматра као забрањено. Претставници, пак, новог покрета заступали су сасвим другачије гледиште: све шао јасно и директно није забрањено „Prayer Book“-ом треба сматрати као дозвољено.¹ Поред суда противници новог покрета обраћали су се и парламенту. Вођ крајњих протестантских елемената граф Шефтсбери (Shaftesbury) 1867 године поднео је парламенту пројект закона против употребе „старовасељенских“ одежди за време богослужења, или тако звани „Bill of Vestement Clerical“. Пошто је већ ритуализам у то време био знатно ојачао парламент је одбио поменути пројект.² Уопште како овај, тако и други слични случајеви, и судски процеси, којима је била богата историја Енглеске цркве у другој половини прошлог века, нису могли да измене ток природног покрета. Око осамдесетих година процеси против претставника Високе црквене странке постају ређи или сасвим престају, друштвено мишљење отворено се опредељује за Високу црквену странку. Под утицајем друштвеног мишљења мења се и политика државне власти, што се види, на пример, из процеса ливерпулског свештеника Бел Кокса (Bell Cox). Овај процес, изазван од стране „Црквене заједнице, отпочео је 1885 и трајао је са малим прекидом до краја 1887 године. Разне судске инстанције веома неодређено изражавају своје мишљење поводом оптужбе против њега: Бел Кокса час оправдавају, час оптужују, час стављају у затвор, час понова пуштају на слободу.³ „Црквена унија“ сада

¹ А. Булгаковъ, Новыя религіозныя преобразованія въ Англіи (Труды К. Д. А., 1897, № 9, стр. 141).

² Ibid., стр. 140.

³ Neue Evangelische Kirchenzeitung, 1885, стр. 215, 395, 428 и Deutsche Evangelische Kirchenzeitung, 1887, стр. 175, 192, 439, cf. А. Булгаковъ, Новыя религіозныя преобразованія въ Англіи въ настоящемъ вѣкѣ (Труды К. Д. А., 1897, № 9, стр. 149).

енергичније ставља питање о одвајању државног исповедања од државе налазећи подршку код неких претставника либералне странке која, иако из других разлога, исто тако тражи одвајање цркве од државе.¹ Али сви су покушаји Високе црквене странке остали у томе погледу ипак неостварени и „англиканство, како каже А. Булгаков, приближујући се постепено учењу старе Васељенске цркве, само у једном погледу никако није могло да се приближи идеалу старе цркве, — и то у том погледу што није могло да постигне спољашњу независност, без које се не може замаслити истинита хришћанска црква“.² Предлози од стране конвокације, као на пример оне од 1899 године, о образовању вишег апелационог суда, који би заменио „Judicial Committee of Privy Council“, били су одбачени од стране парламента, који није хтео да допусти духовништву да учествује у вишој апелационој установи.³ У таквом подређеном положају Енглеска црква се налази и до данас.

Тај њен подређени положај карактеришу ови моменти:

1) Краљевској власти припада право постављања епископа на упражњене епископске столице. Додуше, формално постоји канонички избор епископа, јер кандидате за епископске столице бира саборни капитул (колегијум духовништва саборне цркве), пошто претходно за то добије одобрење од краљевске власти. Али, тај избор је само формалност, јер заједно са одобрењем избора од круне шаље се и писмена порука (letter missive) у којој се указује и кандидат који има да се изабере.

2) Изузетно круни припада право сазива конвокација и право потврђивања или одбијања одлука тих конвокација.

3) Најзад, као виша апелациона инстанција, краљевска власт има право доношења одлука по црквеним питањима. Ово право у пракси добија велики значај пошто се и обредна и догматска страна енглеског вероучења не одликују одређеним и стабилним карактером и на решавање те инстанције, како је показала скоро историја Енглеске цркве, долазе питања вере и богослужења.⁴

¹ А. Булгаковъ, Новыя религіозныя преобразованія въ Англіи въ настоящемъ вѣкѣ (Труды К. Д. А., 1898, № 9., стр. 148).

² Ibid., стр. 150.

³ Ibid., стр. 157.

⁴ В. Соколовъ, Англиканская церковь (Прав. Бог. Энц., 1900, т. I, стр. 737).

С развитком, пак, парламентаризма у Енглеској, уколико је виша власт у држави била усретсређена у парламенту и влади, која се саставља од претставника парламентске већине, — краљево црквено првенство претворило се сада у првенство парламента над црквом, односно владе и њеног председника, које бира парламент.¹

Тежње најбољих претставника Енглеске цркве да про-
буде њен унутрашњи живот и да му даду већу самосталност били су повод сазива „црквених конгреса“, који се скупљају сваке године у неком од раније одређених градова Енглеске. Од 1867 године кроз сваких десет година у Ламбетској палати кентерберијског архиепископа скупља се свеангликански сабор или конференција на којој присуствују епископи Енглеске и свих њених колонија. На овим конференцијама претресају се и решавају питања која се односе на вероучење, морал, црквено уређење и праксу итд. Али ове конференције, на којима се изражавају савремена расположења Енглеске цркве, не располажу никаквим овлашћењем од стране државне власти и зато њихове одлуке немају законске силе².

Изложено учење Енглеске цркве о врховној власти у цркви било је повод за постављање питања на Ламбетској конференцији 1930 године: „Које је највише уставно тело у Англиканској цркви, које ауторитативно одлучује кад се појаве разлике у вери?“³

„Англикански епископи изјавише да у питањима о вери у Англиканској заједници аутентичне одлуке доноси читаво тело епископско, но није искључена сарадња клира и световњака за време дискусије.“

Православна делегација је изразила да коначну власт у доктриналним питањима у Православној цркви има читаво тело епископско у сабору, но и клирици и световњаци могу изразити своје мишљење⁴.

Ово слагање англиканаца и православних у једном веома важном питању може да буде од благотворних последица за англиканце. У својој солидарности са православнима англиканци ће наћи моралну потпору и потстрек у својим тежњама

¹ В. Соколовъ, Англиканская церковь (Прав. Бог. Энц., 1900, т. I, стр. 737).

² Ibid., стр. 738.

³ Иринеј, еп. бачки, Ламбетска конференција и уједињење цркава (Гласник С. п. п., 1930, бр. 22—23, стр. 351).

⁴ Ibid., стр. 353.

за независношћу цркве у духу оног идеала који су имали пред собом велики оци и учитељи Васељенске цркве и који је засведочен у канонима Источноправославне цркве.

Ф. Рајевски.

(Наставиће се)
